

„Miasto nad morzem. Miasta portowe nad Bałtykiem od średniowiecza do współczesności”

21. konferencja Grupy Roboczej Niemieckich i Polskich Historyków Sztuki i Konserwatorów,
Gdańsk, 18–21 IX 2013

Dbałość o wspólne dziedzictwo kulturowe Polaków i Niemców oraz jego naukowe opracowanie przez historię sztuki i dyscypliny pokrewne od ponad dwóch dekad stanowią główny cel działalności Grupy Roboczej Niemieckich i Polskich Historyków Sztuki i Konserwatorów. Kolejna, 21. coroczna konferencja, która odbyła się w Gdańsku w dniach 18–21 IX 2013, zorganizowana została przez Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Gdańskiego przy współpracy Instytutu Wiedzy o Sztuce i Urbanistyki Historycznej Uniwersytetu Technicznego w Berlinie oraz Nadbałtyckiego Centrum Kultury w Gdańsku. Konferencję finansowali: Pełnomocnik ds. Kultury i Mediów (Bundesbeauftragter für Kultur und Medien) Republiki Federalnej Niemiec, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej oraz firma „Kopoczyński. Adwokaci i radcowie prawni”.

Celem konferencji była prezentacja znaczenia miast portowych jako miejsc wymiany wzorców artystycznych i architektonicznych oraz ukazanie związków kulturowych w obszarze Morza Bałtyckiego. Gdańsk – jako metropolia handlowa i kulturalna, do której rozwoju przyczynili się zarówno Polacy, jak i Niemcy, doskonale nadawał się na miejsce sesji o takim zakresie tematycznym. Ponadto jako interesujący przykład odbudowy miasta historycznego po II wojnie światowej dostarczył materiału do dyskusji nad problemami konserwatorskimi, stale poruszonymi w czasie spotkań grupy roboczej.

Miasto nad morzem - miasta portowe nad Bałtykiem od średniowiecza do współczesności.
Die maritime Stadt - Hafenstädte an der Ostsee vom Mittelalter bis in die Gegenwart.

XXI konferencja Grupy Roboczej Niemieckich i Polskich Historyków Sztuki i Konserwatorów.
21. Tagung des Arbeitskreises deutscher und polnischer Kunsthistoriker und Denkmalpfleger.

Gdańsk // Danzig 18 - 21.09.2013

18.09.2013 Zuleżonice Gdańskie.

19.09.2013 Obrady w Rotuszu Staremiejskim.

09:00 - 12:00 Wczesna architektura regionalna w regionie Bałtyku - najnowsze badania i interpretacje

14:00 - 17:00 Autoprezentacja miast i ich obywateli od XVI do XVIII w. - selekcja naukowo-badawcza. Fundatorzy i odbiorcy w pręgu naukowo-badawczej. Mobilność fundatorów i artystów w miastach nadbałtyckich. Reprezentacja w wyposażeniu domów patrycjusz.

19:00 Wykład oświeceniowy dr. Jojka Friedricha: „Odbudowy w dawnych miastach?” - Odbudowa Gdańska w latach 1949 - 2013.

20.09.2013 Obrady w Rotuszu Staremiejskim.

09:00 - 12:00 Modernizacja - regionalizacja - międzynarodowość (XX - XX w.). Status i gospodarka w latach nadbałtyckich do 1914 r. Lata międzywojenne - nacjonalizm, ideologia, rywalizacja między miastami. Planety entuzjastyczne w historii miast nadbałtyckich po 1945 r.

14:00 - 17:00 Giełdo informacyjna. Projekty badawcze związane z architekturą i urbanistyką Gdańska. Projekty dyskusyjne. Inne projekty badawcze.

21.09.2013 Objazd naukowy: Żelazny, Malbork, Elbląg.

szczegółowy program:
www.ind.org.pl
www.blge.de/arbeitskreis
marinestadt@gmail.com



Uczestnicy 21. Konferencji Grupy Roboczej Niemieckich i Polskich Historyków Sztuki i Konserwatorów „Miasto nad morzem. Miasta portowe nad Bałtykiem od średniowiecza do współczesności” podczas zwiedzania Głównego Miasta w Gdańsku. Fot. A. Lipińska

Poza właściwymi obradami (19–20 IX), odbywającymi się w Wielkiej Sali Ratusza Staromiejskiego, ważny punkt programu konferencji stanowiły dwa dni poświęcone wspólnemu poznawaniu zabytków Gdańska i okolic. Już podczas zwiedzania miasta w pierwszym dniu konferencji nadarzyła się okazja do przedyskutowania przed obiektami głównych tematów tego spotkania naukowego. Rzadka sposobność zapoznania się z wnętrzami klauzury klasztoru oliwskiego zainspirowała uczestników do dyskusji na temat architektury ceglanej. Prezentacja niedawno ukończonej restauracji kościoła św. Jana, którego wnętrze zostało dostosowane do pełnienia funkcji kulturalnych, dała asumpt do dyskusji nad sposobami przekształcania obiektów historycznych do nowych zadań. Podczas oprowadzania przez Główne Miasto (Wysoka Brama, Złota Brama, Wielka Zbrojownia, Ratusz Głównego Miasta, Zielona Brama, Złota Kamienica) w centrum zainteresowania znalazła się architektura złote-

go wieku Gdańska, przy czym nieuchronnie musiano poruszyć również kwestię jego zniszczeń i odbudowy oraz rekonstrukcji poszczególnych budowli. Ostatni przystanek na trasie zwiedzania stanowiła Bazylika Mariacka, gdzie podczas prezentacji zgromadzonych we wnętrzu dzieł sztuki i prowadzonych obecnie prac konserwatorskich poruszona została trudna kwestia restytucji wyposażenia kościelnego. Program zamykała prezentacja krytycznego wydania *Kroniki Kościoła Mariackiego* Eberharda Böttichera (1616)¹, która odbyła się w Kaplicy Królewskiej.

Program dwóch kolejnych dni konferencji podzielony był na sekcje poruszające zagadnienia od średniowiecza po współczesność, a także wzbogacony o tradycyjny element konferencji Grupy Roboczej – tzw. giełdę informacyjną.

Pierwszą sekcję zatytułowano: „Wczesna architektura ceglana w regionie Bałtyku – najnowsze badania i interpretacje”. Szczególnie interesująca dyskusja wywiązała się na temat pochodzenia

¹ *Historische Kirchen-Register von Eberhard Bötticher (1616). Transkription und Auswertung*, Hrsg. Ch. Herrmann, J. Kloosterhuis, E. Kizik, Köln 2013.

tej techniki z Włoch, jej rozpowszechnienia za pomocą filiacji klasztornych (przede wszystkim cystersów) oraz znaczenia materiału. Punktem wyjścia do krytycznego ustosunkowania się do tych kwestii stały się dwa zaprezentowane przez referentów stanowiska: Ernst Badstübner (Berlin) połączył problem rozpowszechnienia architektury ceglanej w północnej części Europy Środkowej z ruchami monastycznymi oraz zinterpretował ten materiał jako symbol władzy świeckiej. Christopher Herrmann (Gdańsk) natomiast tłumaczył wybór cegły czynnikami praktyczno-ekonomicznymi, a więc brakiem kamienia w regionie nadbałtyckim. Ponadto w tej sekcji Hugo Johannsen (Kopenhaga) omówił duńską architekturę ceglana i aktualne tendencje w badaniach nad nią, a Agnese Bergholde (Ryga/Münster) poświęciła swoje wystąpienie katedrze w Rydze i zinterpretowała na tym przykładzie decyzję o zastąpieniu w kolejnej fazie budowy kamienia

cegłą. Maciej Szyszka (Gdańsk) zaprezentował ustalenia studiów nad późnoromańskim opactwem dominikańskim w Gdańsku, a Ursula Radis (Lubeka) poinformowała o wynikach szeroko zakrojonych wykopaliisk na obszarze tzw. kwartału lokacji (Gründungsviertel) w Lubecie. W zamykającym sekcję referacie Jens Christian Holst (Lubeka) scharakteryzował style wczesnej architektury ceglanej na podstawie technologicznych cech murów.

Druga sekcja, pt. „Autoprezentacja miast i ich obywateli od XVI do XVIII w.,” podzielona była na trzy części, z których pierwszą poświęcono strategiom artystów i zleceniodawców. Albert Boesten--Stengel (Toruń) i Anna Sobecka (Gdańsk) skupili się na osobowościach poszczególnych twórców i ich strategiach rynkowych. Podczas gdy pierwszy referent zaprezentował na przykładzie ołtarza św. Rajnolda (1516) z kościoła Mariackiego w Gdańsku standardowe i zindywiduali-



Obrazy 21. Konferencji Grupy Roboczej Niemieckich i Polskich Historyków Sztuki i Konserwatorów „Miasto nad morzem. Miasta portowe nad Bałtykiem od średniowiecza do współczesności” w Ratuszu Staromiejskim w Gdańsku. Fot. K. Wojtczak

zowane metody pracy Joosa van Clevego i jego warsztatu, druga prelegentka omówiła różne warianty sygnatur w dziełach graficznych Jeremiaśa Falcka i ich znaczenie. Następnie Franciszek Skibiński (Toruń) zajął się kwestią mobilności artystów w regionie bałtyckim, skupiając się przede wszystkim na van den Bloekach, rodzinie rzeźbiarzy i architektów. Aleksandra Lipińska (Berlin) poruszyła kwestię roli kupców i bankierów jako zleceniodawców i pośredników w sieci powiązań kulturowych w regionie Morza Północnego i Bałtyckiego na przykładzie szczecińsko-gdańskiej rodziny Loitzów.

Ostatnia część tej sekcji poświęcona była wyposażeniu domów patrycjuszowskich: Jacek Kriegseisen (Gdańsk) zaprezentował niedawno odkryty fragment okładziny węgara okiennego domu Ferberów w Gdańsku, który zasługuje na uwagę nie tylko ze względu na swą ikonografię, ale również na prawdopodobne autorstwo Andreasa Schlütera. Almuth Klein (Norymberga) z kolei zanalizowała typ szafy sieniowej jako wyrazu mieszczańskiego dobrobytu i wielkomięskiej niezależności.

Pierwszy dzień konferencji zamykał wykład okolicznościowy pt. „Odrodzony w nowych szatach. Odbudowa Gdańska w latach 1949–2013”, który w Sali Wielkiej Ratusza Staromiejskiego wygłosił Jacek Friedrich. Referent rozwinął tezy dotyczące różnorodnych ideologicznie uwarunkowanych strategii odbudowy, wspomniane już podczas zwiedzania Głównego Miasta.

W trzeciej sekcji konferencji „Modernizacja – Nacjonalizacja – Międzynarodowość”, punkt ciężkości przesunął się na stulecia XIX i XX. W pierwszej części, zatytułowanej „Sztuka i gospodarka w krajach wokół Bałtyku do 1914 r.”, Anja Rasche (Spira) analizowała zależność mecenatu artystycznego od ekonomicznego rozwoju Lubeki w XIX w., a Katarzyna Wojtczak (Gdańsk) skupiła się na dziele architektonicznym gdańskiego radcy budowlanego, Juliusa Albrechta Lichta.

W drugiej części tej sekcji, „Lata międzywojenne – nacjonalizmy, ideologie, rywalizacja między miastami”, Diana Zitzmann (Drezno) omówiła znaczenie morza dla rozwoju urbanistycznego i formy przedsięwzięć budowlanych w Petersburgu lat 20. i 30. XX wieku. Birte Pusback (Berlin) natomiast porównała konkurujące w latach 20. miasta portowe Gdańsk i Gdynia w kontekście ówczesnych napięć politycznych między Polską a Niemcami. Wreszcie Marco Rasche (Marburg)

przedstawił projekt „Miasta X” Alberta Speera, wzorcowego małego osiedla nad morzem.

Ostatnia część sekcji poświęcona była wybranym aspektom sztuki w miastach nadbałtyckich po 1945 r.: Jacek Gernat (Poznań) poświęcił swe wystąpienie pomnikom Władysława Hasióra, a Jacek Bielak (Gdańsk) analizował symbolikę wyposażenia kaplic w kościele Mariackim, w których wyrażony został związek nowych mieszkańców Gdańska z morzem.

Kończąc obrady giełda informacyjna dała młodym badaczom możliwość zaprezentowania ich projektów doktorskich. Ponadto przedstawione zostały inne aktualne projekty badawcze dotyczące sztuki Europy Środkowo-Wschodniej oraz platforma internetowa ART-Dok Polska.

Konferencję zamykała wycieczka, w której programie znalazło się zwiedzanie średniowiecznych kościołów Żuław Malborskich, Malborka oraz Elbląga. Przy tej okazji ponownie poruszono temat architektury ceglanej oraz dyskutowano nad metodami odbudowy obiektów historycznych.

Specyfika rozwoju artystycznego miast nadmorskich w regionie nadbałtyckim została podczas gdańskiej konferencji omówiona w szerokiej perspektywie czasowej, tematycznej i metodologicznej. W trakcie tego spotkania przedyskutowano nie tylko tematy i problemy, które – jak studia nad architekturą ceglana – bazują na długiej tradycji badawczej, ale także problemy podejmowane rzadziej i stanowiące deficyty naukowe.

Jednak 21. Konferencja Grupy Roboczej Niemieckich i Polskich Historyków Sztuki i Konserwatorów okazała się sukcesem nie tylko ze względów naukowych. Znaczne ożywienie formuły tego zasłużonego forum dyskusyjnego stanowił udział studentów historii sztuki z Polski i Niemiec, którzy zyskali w Gdańsku możliwość odkrycia nowych tematów i nawiązania kontaktów z badaczami z różnych krajów. Również w przyszłości włączenie studentów historii sztuki w prace polsko-niemieckiej Grupy Roboczej byłoby dla tego gremium korzystne.

przeł. Aleksandra Lipińska

Anja Dittrich

W 2012 r. ukończyła studia licencjackie na Philipps-Universität w Marburgu. Obecnie jest słuchaczką studiów magisterskich oraz pomocą studentką w Instytucie Wiedzy o Sztuce i Urbanistyki Historycznej Uniwersytetu Technicznego w Berlinie.

Summary

**ANJA DITTRICH / „Die maritime Stadt. Hafenstädte an der Ostsee vom Mittelalter bis in die Gegenwart”.
21. Tagung des Arbeitskreises deutscher und polnischer Kunsthistoriker und Denkmalpfleger – “The Sea-
town. Harbour town on the Baltic Sea from the Middle Ages to Present. The 21st conference of the Working
Group of German and Polish Art Historians and Conservators” (Danzig / Gdańsk, 18-21 September 2013)**

The common cultural heritage of Poland and Germany is for more than twenty years the central concern of the Working Group of German and Polish Art Historians and Conservators (Arbeitskreises deutscher und polnischer Kunsthistoriker und Denkmalpfleger / Grupa Robocza Niemieckich i Polskich Historyków Sztuki i Konserwatorów). At its annual meetings the working-group aims at the study of the artistic, cultural and economic interrelations between the two countries. From September 18th to 21st 2013 the twenty-first annual conference, organised by the Department of Art History at the University of Gdańsk in collaboration with the Department of Art History and Historical Urban Studies of the Technische Universität in Berlin and the Baltic Sea Cultural Centre (Nadbałtyckie Centrum Kultury) was held at the town hall of Gdańsk. The event was also supported by the Foundation for Polish-German Cooperation (Stiftung für Deutsch-Polnische Zusammenarbeit / Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej), the German Federal Government Representative for Culture and Media (Bundesbeauftragte für Kultur und Medien) and Kopczyński adwokaci i radcowie prawni [Kopczyński Lawyers and Solicitors]. Within the framework of the conference, the participants analysed the importance of harbour cities for the exchange of artworks and architectural patterns in the Baltic Region. The conference program was divided into three thematic complexes. The first section explored the use and cultural importance of the brick in Gothic architecture of region. The second section offered different perspectives on the self-presentation of the cities and their citizens from the 16th to the 18th century. The third section was dedicated to the architecture of the harbour cities in 19th and 20th century. Furthermore the conference programme included excursions to Oliva abbey, the historical old town of Gdańsk and the Castle of the Teutonic Order in Malbork, which offered participants the opportunity to discuss crucial issues of the conference on site. In summary it can be stated that the specific of artistic development in harbour cities in the Baltic region offered a number of new research perspectives. During the discussions the attention was repeatedly drawn to the complex problems of the preservation of historically significant monuments, especially in the context of the reconstruction of the historic city centre of Gdańsk.